

FINANČNOPRÁVNE INŠTITÚTY - PREMIETNUTIE EKONOMICKÝCH KATEGÓRIÍ DO SYSTÉMU FINANČNÉHO PRÁVA

VLADISLAV MIČÁTEK

Comenius University in Bratislava, Faculty of Law, Slovakia

Abstract in original language

Pojmy ako peniaze, financie a s nimi súvisiace vzťahy (neskôr aj pojmy rozpočet, mena, daň, clo, devízy) sa stali základom systému ekonomických kategórií a postupne prenikli aj do systému práva, stali sa predmetom právnej regulácie a východiskovou finančnoprávnou kategóriou, ktorá sa transformovala na právne inštitúty. Autor vo svojom príspevku analyzuje pôvodné inštitúty finančného práva a taktiež prevzaté inštitúty, ktoré majú pôvod v iných právnych odvetviach, pričom akcentuje, že pôvodne sa jedná o kategórie z oblasti ekonomických vied. Príspevok poukazuje na ekonomizáciu finančného práva v dôsledku rozvoja trhové hospodárstva a hľadá vztyčné body s finančnou vedou, pričom poukazuje na potrebu prepracovania týchto inštitútov aj z pohľadu právnej teórie a finančnoprávnej vedy. Článok sa taktiež venuje potrebe rozpracovania hybridných finančnoprávných inštitútov (inštitúty, ktoré majú pôvod najmä v občianskom a obchodnom práve – finančný trh, úver, poistenie a pod.) vedou finančného práva, keďže si to vyžadujú podmienky praktickej aplikácie.

Key words in original language

Institutes of financial law; jurisprudence of finance.

Abstract

Having become the basis for the system of economic categories, terms like "money", "finance" and the relationships associated with them (and later also the terms "budget", "currency", "tax", "customs duty", and "foreign exchanges") have gradually integrated into the system of law, thus becoming subject to legal regulation and the fundamental finance law category that has transformed itself into legal institutes. In his contribution, the author analyzes original institutes of financial law as well as some adopted institutes that originate from other areas of law; at the same time, he lays emphasis on the fact that these categories were originally those of economic sciences. Pointing out the economization of financial law in consequence of the development of market economy, the paper searches for points of convergence between finance law and economic sciences while, at the same time, the author also puts his finger on the need for refashioning those institutes from the perspective of legal theory and the science of finance law. The article also deals with the need for the elaborating by the science of finance law of hybrid institutes of finance law (institutes that primarily derive from civil and commercial law – financial market, loan,

insurance, and the like), since this is required by the conditions of real-life application.

Key words

finančnoprávne inštitúty - premietnutie ekonomických kategórií do systému finančného práva.

1. Ekonomické inštitúty - premietnutie materialistickej podstaty fungovania spoločnosti

Od počiatku existencie ľudského individua je s ním neoddeliteľne spätá jeho vnútorná potreba uspokojovať vlastné materiálne túžby, pričom táto potreba sa prejavuje evidentným spôsobom pri jeho každodennej existencii. Výsostne spontánnym spôsobom sa v priebehu ľudského bytia etablovali ekonomické inštitúty ako premietnutie materialistickej podstaty fungovania spoločnosti. Na túto skutočnosť poukazujú aj odborníci finančného práva „*Peniaze ako zdroj bohatstva plnili nielen tradičné ekonomické funkcie, stali sa aj prostriedkom moci a bohatstva, pričom ich kolobeh začal pozitívne i negatívne ovplyvňovať momentálne spoločensko-ekonomické vzťahy, stupeň blahobytu spoločnosti a jednotlivcov*“¹, pričom z toho vyvodzujú konkrétny historický vývoj jednotlivých inštitútov a ich premietnutie do sveta práva. Základom súčasne platného systému je, že peniaze, ako produkt tovarovej výroby a výmeny, začali vystupovať ako všeobecný ekvivalent, na čo postupným vývojom reagovalo aj právo ako všeobecný regulátor spoločenských vzťahov.

Pojmy financie a finančné vzťahy, peniaze a peňažné vzťahy, ktoré sú neoddeliteľne spojenými, no rozdielnymi a autonómnymi východiskovými podstatami systému, sa postupne stali prioritnými kategóriami v štruktúre ekonomicko-spoločenských vzťahov. Kategória financie prešla dlhým vývojom, etablovala sa už v starovekom Grécku a Ríme, v stredoveku sa priblížila súčasnému poňatiu, až napokon dospela k svojmu rozmachu v novoveku.

2. Ekonomické inštitúty - inkorporovanie do právneho systému

Uvedené kategórie začali postupne úplne samostatne a pozvoľné prenikať do právneho systému, stali sa predmetom nevyhnutnej právnej regulácie až sa transformovali na právny inštitút, ktorý v dnešnom materiálnom svete čoraz viac (a to najmä nepriamo) ovplyvňuje celý právny systém. Finančné, resp. finančnoprávne inštitúty v súčasnosti ovplyvňujú celkové fungovanie štátu, jeho právny systém, pričom sú prítomné v každodennom živote občanov, pri tvorbe i realizácii právnych noriem.

¹ Grúň, L., Pauličková, A.: Finančnoprávne inštitúty. Eurounion: Bratislava, 2003.

Financie, ktoré sú všeobecne definované ako: „sústava ekonomických vzťahov vo forme peňažných operácií, prostredníctvom ktorých sa tvorí, rozdeľuje a používa peňažná masa,“² sa bezpochyby stali východiskom pre vznik finančného práva ako samostatného právneho odvetia, sú kľúčom k poznávaniu a pochopeniu regulačných princípov práva v oblasti verejných ekonomických procesov. Jednotiacim východiskovým momentom kategórie financie, sú peniaze a najmä ich pohyb, ktorý tvorí celospoločenskú funkciu. Z vyššie uvedeného vyplýva aj vymedzenie, že finančné vzťahy sú pojmovo užšie ako vzťahy peňažné, ktoré sú kategorizované najmä z hľadiska rozdeľovacej funkcie. Finančné vzťahy sú vždy vzťahmi peňažnými, ale naopak to už tak nemusí platiť. V súvislosti s financiami nemožno opomenúť ich základné funkcie, ktoré rozpoznáva finančná veda, a to rozdeľovaciu, stimulačnú a kontrolnú funkciu.

Základným východiskom pre finančné právo je skutočnosť, že realizácia finančných vzťahov sa uskutočňuje vrámci "mantinelov", ktoré sú dané právnym poriadkom štátu. Veď práve právne normy štátu a nadštátnych útvarov konštruovali najpodstatnejšie vlastnosti príslušných finančných vzťahov – t.j. všeobecnú záväznosť a vynutiteľnosť. S tým súvisí aj to, že k vzniku a realizácii finančných vzťahov dochádza v podmienkach existujúcej finančnej sústavy, ktorá je uplatňovaná vrámci sústavy ekonomických kategórií z oblasti financií a v danej štruktúre finančných orgánov.

Finančnoprávne predpisy zakotvujú určitú sféru hospodárskych procesov, resp. vzťahov, ktoré sú následne transformované do príslušných ekonomických kategórií. V základnom význame sa dá povedať, že všetky právne predpisy premietajú vzťahy, ktoré vznikajú na ekonomickom základe danej spoločnosti do sveta práva. Už pri samotnej normotvorbe sa vychádza z ústavnoprávnej podstaty spoločenského a ekonomického zriadenia štátu. Súčasní autori sa zhodujú v tom, že spätosť ekonomických kategórií s finančným právom možno badať aj v tom, že finančnoprávne normy patria k nástrojom hospodárskej politiky, že sa opierajú o teoretické i praktické politicko-ekonomické poznatky, nakoľko hospodárska politika je súborom opatrení pre riadenie a ovplyvňovanie ekonomického rozvoja na trvaloudržateľnom princípe.

O väčšine finančnoprávných noriem sa dá povedať, že predstavujú premietnutie ekonomických kategórií, ktoré sú nevyhnutné pre naplnenie základných úloh štátu a fungovanie trhového hospodárstva, do foriem a systému práva, a to v súlade so zaužívanou právnou terminológiou. Najzreteľnejším príkladom je zákon o štátnom rozpočte na príslušný rok a jeho špecifické postavenie, keďže je právnym vyjadrením základných národohospodárskych funkcií štátu, bez ktorých by štát nemohol dlhodobo efektívne jestvovať. Skutočnosť, že z poznatkami ekonomických vied sa

² Balko, L.: Teoretické základy finančného práva. BoArt: Bratislava, 2007.

nakladá v systéme finančného práva ako s hotovými produktmi je zreteľné aj na iných príkladoch - napr. zákon č. 483/2001 Z. z. o bankách v znení neskorších predpisov a právna úprava pravidiel kapitálovej primeranosti známa ako Bazilej II.

S poznatkami ekonomických vied sa vo finančnom práve nakladá zväčša ako s konečnými výsledkami, považujú sa za všeobecne platné a správne. „*Ďalšou možnosťou, okrem prijímania ekonomických kategórií ako všeobecne platných, je spojenie teoretických a ekonomických pojmov do konštruovania legálnych definícií.*“³ Možno to pokladať za spôsob pomocného vysvetľovania ekonomických i právnych pojmov priamo v právnom predpise. No, k tejto forme sa naša legislatíva neuchyľuje pravidelne, ale skôr výnimočne, pričom je tomu najmä vtedy, ak sa význam príslušného pojmu líši od všeobecne uznávaného významu. Dalším spôsobom je bližšie špecifikovanie termínov, vymedzovania obsahu právnych skutočností a skutkových podstát v právnych predpisoch, čo má význam pre konkrétny právny vzťah. Samozrejme, najčastejšou formou transformácie ekonomických pojmov do legislatívy, je ich vymedzovanie vo vykonávacích predpisoch, kedy právo priamo a častokrát aj automaticky transformuje ekonomické kategórie, resp. pojmy a konštrukcie do právne relevantnej formy.

3. Ekonomizácia finančného práva

V súvislosti aj s vyššie uvedeným vymedzením si dovoľím tvrdiť, že finančné právo sa výrazne ekonomizuje, pričom táto skutočnosť, je čím ďalej evidentnejšia s rozvojom princípov trhového hospodárstva. Tento proces však nezasahuje len finančné právo - príkladom je ekonomizácia súťažného práva (znamená jednak snahu o postavenie rozhodovania súťažných úradov na dôslednej mikroekonomickej analýze trhu a tiež stanovenie kritérií pre rozhodovanie v súťažných kauzách na základe ekonomickej efektívnosti), vzhľadom na jeho danosti, je však evidentnejšia práve v tomto odvetví. V tejto nadväznosti s úmyslom zovšeobecnenia uvádzam myšlienku talianskeho právnika a filozofa Bruna Leoniho: „*Existuje viac ako iba analógia medzi trhovou ekonomikou a decentralizovane tvoreným právom právnikov, rovnako ako existuje viac ako analógia medzi plánovanou ekonomikou a legislatívou.*“⁴ V metodologickej rovine, ktorú možno konkretizovať na reálnych danostiach finančného práva, sa dá vzťah ekonómie a práva ako takého vymedziť:

³ Balko, L.: Teoretické základy finančného práva. BoArt: Bratislava, 2007.

⁴ Leoni, B.: Právo a svoboda (Bastiat, F.: Zákon). Liberální institut: Praha, 2007.

- metodicky sa dopĺňajúci - t.j. ako sa najefektívnejšie dostať k cieľu a ako sa tvorí bohatstvo (ekonómia) a ako účinné predchádzať a riešiť konflikty medzi ľuďmi (právo);
- synergický, dopĺňajúci sa (napr. ekonómia práva a právne garancie fungovania trhového ekonomického systému);
- vzájomne sa podmieňajúci sa: napr. právo slúži ekonómii na udržiavanie vlastníckeho práva a zmluvných vzťahov pre fungovanie trhu a ekonomická kalkulácia smerujúca k maximalizácii úžitku pomáha právu;
- prepojenie v rôznych ekonomických teóriách.

Súčasní autori sa zhodujú, že zmeny charakteru noriem finančného práva a finančnoprávných inštitútov spôsobilo aj oslobodenie finančného práva z područia štátneho práva a správneho práva. Finančné právo sa stalo odvetvím práva líšiacim sa od iných odvetví na základe kritérií týkajúcich sa predmetu. Samozrejme, nemožno subsumovať od jeho úzkych väzieb na obchodné právo, správne a ústavné právo, či hospodárske právo, čo považujem práve za jeho výhodu a jeden z dôvodov hlbšieho prepojenia s ekonomickými kategóriami a národohospodárskymi procesmi. V dôsledku rozvoja nových ekonomických základov, finančné právo vyžaduje tak od legislatívy, ako aj od praxe o od vedy finančného práva, znalosti nielen rôznych spoločenských a politických, ale tiež ekonomických predpokladov a účinkov tohto práva. „*Inštitúty finančného práva sú spravidla súčasne ekonomickými kategóriami a finančnoprávne vzťahy sú súčasne ekonomickými vzťahmi. Možno konštatovať, že finančný systém tvorí zložitý mechanizmus, ktorého správne pôsobenie závisí od správneho pôsobenia každého jeho prvku.*“⁵ Pritom právnik musí poznať celý mechanizmus, vzájomné súvislosti a závislosti jestvujúce medzi nielen medzi finančnoprávnymi ale aj ekonomickými inštitútmi.

V súvislosti vyslovenia argumentov spätosti finančného práva s ekonomickými kategóriami a inštitútmi, sa vynárajú úvahy o existencii práva finančného trhu, tendencie zavádzania súkromnoprávných aspektov do finančného práva a jeho vedy. Nechcem na tomto mieste začať dišputát o názoroch za a proti, chcem iba poukázať na východiskový moment, ktorým je podľa môjho názoru ekonomický inštitút *financie* a jeho dve vetvy. V dôsledku vyzretia spoločensko-ekonomických vzťahov došlo totiž k diferenciacii financií na verejné a súkromné. Verejnými financiami pritom chápeme „*sústavu finančných vzťahov, vytvárajúcich verejné peňažné hospodárenie štátu, peňažné hospodárenie orgánov územnej samosprávy a tiež iných verejnoprávných subjektov.*“⁶ Verejné financie možno teda štruktúrovať na štátne financie, ktorých obsahom je sústava príjmov a výdavkov štátneho rozpočtu, sústava príjmov a výdavkov, osobitných

⁵ Grúň, L., Pauličková, A.: Finančnoprávne inštitúty. Eurounion: Bratislava, 2003.

⁶ Balko, L.: Teoretické základy finančného práva. BoArt: Bratislava, 2007.

štátnych peňažných účelových a iných verejných fondov na jednej strane, a samosprávne financie, teda financie orgánov územnej samosprávy, najmä obcí, a prípadne aj financie samosprávnych vyšších územných celkov. *Súkromné financie vytvárajú druhú vetvu, sústavu finančných tokov pulzujúcich v spoločensko-ekonomickom organizme.* V podstate predstavujú všetky príjmy a výdavky celého súkromného sektora, teda podnikateľských i nepodnikateľských subjektov. Treba tu mať na mysli najmä financie obchodných spoločností a družstiev, súkromných peňažných a burzových ústavov i obyvateľstva. Možno teda zhrnúť, že pojem financie dnes nepredstavuje iba sústreďovanie, rozdeľovanie a používanie peňažných prostriedkov do centralizovaných či decentralizovaných fondov, resp. z nich, ale aj celú rozsiahlu problematiku, ktorú nazývame finančným trhom, t.j. operácie s kapitálovými hodnotami a ich derivátmi. Z finančnoprávneho pohľadu z toho rezultuje úvaha o konštruovaní práva finančného trhu ako pododvetvia finančného práva - ak nie striktne vedecky, tak aspoň ako pedagogickej disciplíny. V tomto kontexte sa pred nami otvára aj povaha finančnej vedy a finančnoprávnej vedy - ich vzťah, spájajúce body, odlišné východiská a závery a budúcnosť finančnoprávnej vedy ako mladšej kolegyne, ktorá bola zasiahnutá tlakmi na finančné právo spreď roku 1989. Túto otázku si dovoľím v tejto chvíli nechať otvorenú, pričom by som ju rád zdôraznil nasledujúcim všeobecne uznávaným teoretickým vymedzením z odbornej literatúry. Finančná veda je „*súborný vedný odbor, ktorý teoreticky skúma ekonomiku štátnych financií a rozdelenie daňového bremena, finančné právo, finančnú matematiku, finančnú štatistiku a dejiny finančných sústav; ekonomika financií, ktorá teoreticky skúma spôsoby obstarávania a používania štátnych finančných prostriedkov na plnenie úloh štátu, najmä vydržovanie úradníckeho aparátu, armády a pod., ovplyvňovanie konjunktúry opatreniami finančnej politiky*“⁷. Naproti tomu veda finančného práva je „*spoločenská, verejno-právna veda, ktorej predmetom je skúmanie finančného práva ako odvetvia práva a je v nej stelesnená sústava poznatkov v podobe finančnoprávnych koncepcií, kategórií a princípov ako aj právnej techniky potrebnej pri normatívnej činnosti a vytyčovaní vedeckých prognóz v záujme normatívnej činnosti vo sfére financií*“⁸.

Literature:

- Balko, L.: Teoretické základy finančného práva. BoArt: Bratislava, 2007.
- Bakeš, M. a kol.: Finanční právo (5. vydání). Linde: Praha, 2009.
- Beňová, E.: Financie a mena. Iura Edition: Bratislava, 2008.

⁷ Balko, L.: Teoretické základy finančného práva. BoArt: Bratislava, 2007.

⁸ Beňová, E.: Financie a mena. Iura Edition: Bratislava, 2008.

- Grůň, L., Paulíčková, A.: Finančnoprávne inštitúty. Eurounion: Bratislava, 2003.
- Šíma, J.: Ekonomie a právo. Nakladatelství Oeconomica: Praha, 2004.

Contact – email

vladislav.micatek@flaw.uniba.sk